

CZU: 81`276.6:37.02

[https://doi.org/10.59295/sum10\(180\)2023_09](https://doi.org/10.59295/sum10(180)2023_09)**NOTE PRIVIND VOCABULARUL DIDACTIC ACTUAL****Inga DRUȚĂ,***Universitatea de Stat din Moldova*

Limbajul didactic actual s-a diversificat în ultimii 20 de ani, inovațiile fiind datorate transformărilor sociopolitice, modificărilor substanțiale din programele de studii, noilor noțiuni specifice instruirii formative. Impactul noilor viziuni a generat o schimbare de paradigmă în pedagogie, vizibilă și la nivel terminologic. Limbajul didactic a preluat o serie de împrumuturi, care îi conferă un caracter modern, dar care prezintă deseori dificultăți de ordin semantic și fonetic. Limbajele specializate, cu trecerea timpului, se cristalizează, specialiștii fac o selecție riguroasă a termenilor necesari pentru munca lor, iar împrumuturile se adaptează sau se traduc.

Terminologia științelor educației este permeabilă față de împrumut, totodată, se distinge prin relații de polisemie, sinonimie, antonimie, hiperonimie. Diversitatea de termeni, generată de traduceri, reprezintă o caracteristică a limbajului pedagogic actual.

Cuvinte-cheie: *terminologie, științe ale educației, discurs didactic, limbaj specializat, împrumuturi, inovații lexicale, anglicisme.*

NOTES ON THE CURRENT DIDACTIC VOCABULARY

The current didactic language has diversified in the last 20 years, the innovations being due to socio-political transformations, substantial changes in study programs, new notions specific to formative training. The impact of the new visions generated a paradigm shift in pedagogy, also visible at the terminological level. The didactic language took over a series of borrowings, which give it a modern character, but which often present semantic and phonetic difficulties. Specialized languages, with the passage of time, crystallize, specialists make a rigorous selection of the terms necessary for their work, and borrowings are adapted or translated.

The terminology of education sciences is permeable to borrowing; at the same time, it is distinguished by polysemy, synonymy, antonymy, hyperonymy relationships. The diversity of terms, generated by translations, is a characteristic of the current pedagogical language.

Keywords: *terminology, educational sciences, didactic discourse, specialized language, loans, lexical innovations, anglicisms.*

Discursul didactic modern diferă substanțial de modul de exprimare al cadrelor didactice de acum 15-20 de ani, metamorfoza fiind datorată în primul rând transformărilor sociopolitice radicale, modificărilor esențiale din programele de studii, noilor noțiuni specifice instruirii formative, tendinței generale de realiniere la normele limbii române literare, remarcate și la alte grupuri socioprofesionale. În cele ce urmează, vom schița câteva creionări la dimensiunea semantico-stilistică a comunicării pedagogice în spațiul basarabean.

„Limbajul pedagogic suferă de lipsuri endemice, care îl împiedică să-și realizeze pe deplin funcțiile de cunoaștere, de comunicare, precum și funcțiile practic-operaționale. Cel care deschide o lucrare de pedagogie poate întâmpina dificultăți neașteptate. Îl derutează ambiguitatea unor termeni, invențiile verbale fără conținut ideatic, exprimările confuze, stufoase, redundante peste măsură. Concepte bine cunoscute nu mai pot fi recunoscute, fiindcă și-au schimbat denumirea...”, afirmă cu amărăciune Mircea Ștefan, autorul unui *Lexicon pedagogic* [1, p. 3], în prefața lucrării, și conchide: „limbajul pedagogic ar trebui să aibă o limpezime de cristal”.

Mai mulți pedagogi importanți ai contemporaneității au deplâns situația terminologiei științelor educației. Este o „junglă terminologică” (W.J. Porham). „O mare confuzie domnește în domeniul științelor educației”, constată G. Mialaret, iar G. Kneller, în cartea sa *Logica și limbajul educației*, semnală că „diferiți pedagogi utilizează adesea același concept, aplicându-l unor lucruri deosebite” [apud 1, p. 2]. Un limbaj riguros în pedagogie este extrem de important, întrucât carențele terminologiei pedagogice constituie o piedică în însușirea științelor educației și în practicarea activității educative. Pe lângă un patrimoniu de

bază, mereu necesar, limbajul pedagogic evoluează în raport cu dezvoltarea teoriei și practicii educaționale. Mutațiile de conținut sunt însoțite de mutații terminologice. Astăzi, în vremuri de reformă, codul verbal al pedagogiei încearcă să se acomodeze noilor realități ale învățământului, iar clarificările conceptuale se realizează grație consensului între specialiști. Un efect al consensului este *Thesaurus*-ul educației, conceput și publicat de UNESCO (în limba engleză), lucrare în care mulți termeni derutanți își câștigă claritatea și buna delimitare [2].

Probabil, cea mai semnificativă schimbare în gândirea pedagogică modernă este saltul de la învățământul reproductiv la învățământul formativ, centrat pe elev, și de la *didactica tradițională* la *didactica funcțională* [3]. Impactul noilor viziuni a generat o schimbare de paradigmă în pedagogie, vizibilă și la nivel terminologic: *alternative educaționale, arie curriculară, echilibru curricular, câmp educațional, cyberpedagogie, competențe, demers didactic personalizat, design al instruirii, didactică incitativă, ecologie educațională, empatie educațională, enculturare, incluziune, instruire interactivă, învățare anticipativă, învățare autodirijată, învățământ integrat, învățământ virtual, manuale alternative, manuale electronice, negociere didactică, performanțe, produs școlar, piață educațională de formare continuă, pluralism educațional, școala șanselor egale, școală incluzivă, tranzacție educațională* etc. [1]. O serie de calificative noi sunt atașate unor termeni tradiționali cum ar fi *educație* sau *pedagogie*: *educație comunitară, educație pentru dezvoltare, educație fiscală, educație funcțională, educație holistică, educație incluzivă, educație integrată, educație în spiritul toleranței, educație interculturală, educație virtuală; pedagogia acțiunii, pedagogia colaborării, pedagogia proiectelor, pedagogia succesului, pedagogia valorilor, pedagogie sportivă, pedagogie transformațională* ș.a. [1], [4].

Limbajul didactic actual a preluat din lexicul comun și din alte limbaje specializate o serie de împrumuturi, care îi conferă un caracter modern, dar care, în faza inițială a preluării, prezintă deseori dificultăți de ordin semantic și fonetic. Probleme pun în special împrumuturile de origine engleză care, de regulă, se scriu altfel decât se pronunță (cazuri „fericite” de tipul *grant, master* sau *item* se constată ceva mai rar).

Termenul *brainstorming* („asalt de idei”) este un anglicism destul de frecvent în ultimul timp în limbajul pedagogic. Semnificația acestuia este „tehnică de lucru în colectiv, folosită de obicei în procesul predării, având ca scop stimularea prin participarea liberă și spontană la discuții a tuturor membrilor unui grup”. Provenit din engleza americană (*brain* „creier”; *storming* „asalt”), termenul pune probleme de ordin ortopic, pronunțându-se fie așa cum se scrie, fie [brainstorming], varianta recomandabilă fiind [breinstorming]. Grupul consonantic *st* se pronunță *șt* în cuvinte de origine germană, dar rămâne neschimbat în lexemele preluate din engleză. Semnalăm că termenul în discuție este concurat tot mai frecvent de sinonimul său tradus: *asalt de idei*, mult mai adecvat și la fel de sugestiv ca și cel original.

Cadrele didactice utilizează în activitatea lor și ceea ce se numește *clustering* („construit din elemente”). Și anglicismul în cauză se pronunță altfel decât se scrie: [clastering]. Termenul-bază, *cluster*, cu valoare de substantiv înseamnă „ciorchine” și este specific limbajului informatic, iar cu valoare verbală înseamnă „a grupa”. De fapt, simplificând lucrurile, un *clustering* este un fel de schemă pentru sistematizarea unor noțiuni, pentru explorarea unui text etc.

Feedback este un termen preluat din limbajele tehnice și semnifică o „conexiune inversă” sau o reacție de răspuns, în terminologia didactică. Probabil, nu există la ora actuală nicio lucrare metodologică în care să nu fie atestat acest cuvânt, cu atât mai mult cu cât instruirea formativă mizează anume pe *feedback*. Și în acest caz pronunțarea diferă de scriere. Dicționarele recomandă pronunțarea [fidbec], facilă pentru vorbitorii de engleză, iar ceilalți trebuie, pur și simplu, să memoreze această formă.

Dacă termenii discutați mai sus sunt mai mult sau mai puțin motivați, credem că un împrumut cum este *freewriting* („scriere liberă”) nu este justificat, chiar dacă desemnează o anumită tehnică de declanșare a creativității și de orientare a imaginației.

Avalanșa de termeni străini este determinată de internaționalizarea învățământului. Deși transferul de termeni este un fenomen natural, constatăm cu regret că s-au introdus și termeni pentru care s-ar fi găsit un echivalent în limba română. Astfel, anglicismul *training* vine să înlocuiască termenul mai cunoscut *seminar, skill* (engl.) – pe *abilitate* (fr., lat.). Unii termeni circulă în ambele variante, termenul originar englez și cel românesc: *core curriculum – curriculum-nucleu; creative writing – scriere creativă; team-teaching*

– metoda de predare în echipă; e-Le@rning (e-School) – învățământ electronic, e-școală, e-învățământ, cyberșcoală; mentoring – mentorat (după franceză); workshop – atelier sau grup de lucru. O serie de concepte pedagogice exprimate în limba engleză nu și-au găsit încă echivalente satisfăcătoare în română și se utilizează în original: *coaching* („pregătire”), *edutainment*, *drill*, *mastery learning*, *backwash* (în sintagma *efect de backwash* „influența exercitată de examene asupra curriculumului”). *Mobilitate*, deși formal provine din franceză și/sau latină, este un calc după engl. *mobility*, având sensul de „stagiul de studii sau de cercetare în altă țară decât cea de origine” [5].

Termenul *item* („element al unui test care corespunde unui obiectiv bine definit”), frecvent utilizat în discursul didactic actual, nu pune probleme fonetice, însă prezintă dificultăți în ceea ce privește accentul și aspectul morfologic. Unele cadre didactice accentuează lexemul pe prima silabă: *item*, deși *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* prescrie accentuarea pe silaba a doua: *item*. Cât privește încadrarea morfologică, DOOM2 (2005) conținea indicațiile: *s. m./s. n.*, respectiv trei forme de plural posibile: *itemi/itemuri/iteme*. Ultima ediție, DOOM3 (2021), a modificat statutul morfologic al termenului, indicând că e substantiv masculin, cu forma de plural *itemi*.

În orice domeniu de activitate umană se produc schimbări, iar odată cu acestea, apar inovații lexicale. Limbajele specializate, cu trecerea timpului, se decantează, specialiștii fac o selecție riguroasă a termenilor necesari pentru munca lor, împrumuturile se adaptează sau se traduc, iar termenii cu aspect rebarbativ cad în desuetudine.

Nu e nevoie, în acest context, să conving pe nimeni de utilitatea termenilor *a depuncta*, *modul*, *integralist* ș.a., intrați în repertoriul verbal al profesorilor și studenților basarabeni mai ales pe calea contactelor lingvistice cu cadrele didactice și cu tinerii care își fac studiile în România. *A depuncta* este un verb indispensabil în situațiile în care mesajul „a reduce în funcție de erori punctajul unui candidat sau concurent la o competiție, la un examen” trebuie exprimat cât mai concis, mai exact și mai elegant (în comparație cu perifraza „a scădea/a lua din puncte”). Este în general cunoscut că diverse persoane redau unele noțiuni mai ușor prin perifraze decât prin cuvinte unice. Fenomenul reprezintă realități individuale determinate de mai multe cauze; una dintre acestea este necunoașterea *cuvântului unic* care ar putea substitui o perifrază. Precizăm că facem abstracție aici de actele de comunicare lingvistică din care rezultă expres opțiunea vorbitorilor pentru mijloacele verbale actualizate, referindu-ne doar la cazurile în care este evidentă absența, în vocabularul activ al participanților la dialog, a termenului exact. Absența termenului adecvat în comunicare, acolo unde el este necesar, are ca efect un limbaj mediocru, lacunar, inelegant și produce o impresie nefavorabilă.

Modul „parte componentă a unui ansamblu cu funcționalitate proprie”, în limbajul didactic, a devenit un termen polisemantic, având cel puțin trei accepții: „1. capitol, secțiune (într-un manual); 2. perioadă de școlarizare (perfecționare, reciclare) pentru specialiștii cuprinși într-un program mai amplu de instruire; 3. două ore consecutive de curs (de obicei, la studenți)”. Menționăm că dacă primele două accepții sunt familiare cadrelor didactice din Republica Moldova, cea de a treia este cvasinecunoscută în spațiul nostru, fiind substituită, de regulă, prin calcul după limba rusă „pereche”. În aceeași „situație” se află și lexemul *integralist*, codificat în dicționare cu sensul de „student care a trecut examenele unui an într-o singură sesiune”, dar care circulă în uz mai ales cu sensul de „student care a luat integral examenele, student fără restanțe”.

În terminologia pedagogică este destul de frecventă relația de sinonimie. Astfel, am constatat că, pe parcursul lucrării *Didactica funcțională...* de Michel Minder [3], același concept a fost redat uneori în română prin mai mulți termeni, probabil, pentru explicitarea mesajului. De exemplu, *prérequis* a fost echivalat ca *pre-achiziții* (p. 21) și *cunoștințe anterioare* (p. 22), *achiziții anterioare* (p. 24), *achiziții preexistente* (p. 36, 43), iar în alte lucrări din domeniu circulă și sintagma *cunoștințe prealabile*. Din perspectiva dezambiguirii, considerăm că cea mai adecvată este sintagma *cunoștințe anterioare*, care corespunde rigorilor terminologice, fiind exactă, transparentă și circumscrisă domeniului. Termenul *achiziții* este preluat din limbajul comercial și are un caracter mai ambiguu, fiind explicit numai într-un context relevant.

Un alt concept didactic recent este verbalizat, de asemenea, prin mai mulți termeni, predominând *curriculum ascuns* (p. 23, 24 ș.u.) vs *curriculum latent*. Menționăm că termenul în discuție este fluctuant și în original, dovadă fiind și citatul inserat de Minder în capitolul în care abordează acest concept: „Diverses

appellations – *curriculum caché, implicite, latent, non intentionnel, non enseigné; cursus caché* – désignent les processus et les effets qui, bien qu’absents des programmes officiels et des politiques éducatives formulées, font bel et bien partie de l’expérience scolaire...” („Diverse denumiri – *curriculum ascuns, implicit, latent, non-intenționat, non-predat; cursus ascuns* – desemnează procesele și efectele care, deși sunt absente în programele oficiale și în politicile educaționale formulate, fac parte întru totul din experiența școlară”, p. 24 – *subl. n.*). Totuși, autorul preferă termenul *curriculum caché*, alternându-l cu *curriculum latent*, iar în versiunea românească, respectiv, apar succesiv doi termeni, *curriculum ascuns* și *curriculum latent*. Se pare că uzul preferă prima sintagmă, *curriculum ascuns* (cf. și engl. *hidden curriculum*). Semnalăm și sintagma *curriculum subliminal*, prezentă în unele cursuri universitare de specialitate.

Conceptul de „aplicație informatică proiectată pentru a fi utilizată în instruire” este numit printr-o serie de termeni concurenți: *didactical* (din fr. *didacticiel*), *software educațional, soft educațional* (din engl. *educational software*), *soft didactic* (din engl. *didactic software*). Dintre aceștia, uzul preferă sintagmele *soft educațional* și *soft didactic*, iar *didactical* este cvasiinexistent în limbajul pedagogic actual (cu excepția unor lucrări, inclusiv *Didactica funcțională*...).

Termenul *diplomă pluriuniversitară* (fr. *diplome conjointe*, engl. *joint degree*) are un sinonim „nepotrivit”: *diplomă în cooperare*, care ar putea lăsa impresia că este vorba despre o diplomă obținută prin cooperarea mai multor studenți.

Relații de sinonimie există și între termenii *mediu educogen, mediu educativ, mediu pedagogic; model educativ, model pedagogic; metodician, metodist; manual electronic, manual digital, manual virtual, e-manual; portal educațional, site educațional, platformă educațională*.

Unii termeni de origine engleză generează sinonimie prin variantele echivalente: *feedback – retroacțiune, conexiune inversă; brainstorming – metoda asaltului de idei, asaltul de idei, metoda inteligenței în asalt; self-control – autocontrol; self-assessment – autoapreciere, autoevaluare; pretest – test preliminar; posttest – test final; eSkills – competențe digitale; internship – practică, stagiu, experiență profesională relevantă*.

Constatăm că principala cauză a sinonimiei este traducerea termenilor, preponderent din engleză și franceză.

O altă cauză a sinonimiei este modernizarea conceptuală: unele concepte pedagogice tradiționale și-au schimbat doar „veșmântul” pe unul modern, cf.: *planificare a lecției – proiectare didactică, administrare școlară – management școlar, programare a activității de predare-învățare – strategie didactică* ș.a.

În terminologia științelor educației este prezentă și antonimia: *aprobare – dezaprobare, înmatriculare – exmatriculare, disciplină – indisciplină, magistrocentrism (centrare pe profesor) – pedocentrism (centrare pe elev), succes școlar – eșec școlar (insucces școlar), optimism pedagogic – pesimism pedagogic (scepticism pedagogic)*.

Relațiile de hiperonimie, deosebit de importante în structurarea unui inventar terminologic, se stabilesc fie prin dezvoltarea unor sintagme noi de la termeni tradiționali sau moderni, fie prin corelarea unor concepte. Din prima categorie menționăm seriile *activitate aplicativă, activitate didactică, activitate extrașcolară, activitate dirijată* (hiponime pentru hiperonimul *activitate*); *itemi obiectivi, itemi semiobiectivi, itemi subiectivi, itemi de evaluare, itemi de tip pereche, itemi cu alegere duală, itemi cu alegere multiplă, itemi cu răspuns scurt (de completare), itemi cu întrebări structurate* (hiponime pentru hiperonimul *item*) etc.; din categoria a doua, seriile *educație* – hiperonim pentru *instruire* (proiectată de profesor) și *învățare didactică* (realizată de elev, ca efect direct și indirect al instruirii); *educație permanentă* – hiperonim pentru formele: *perfeccionare, reciclare, autoperfeccionare, autoinstruire continuă*; *metodă* – hiperonim pentru *demonstrație, dezbatere, problematizare, conversație euristică*; *învățământ virtual* – hiperonim pentru *platformă educațională, tehnologie digitală, campus virtual, spațiu de învățare virtual, manual digital* etc.

Ca și în cazul altor științe, se constată și în cazul științelor educației *multidisciplinaritatea* și *interdisciplinaritatea*. Științele educației se află în relații interdisciplinare cu *filosofia, psihologia, sociologia, antropologia, biologia, medicina, comunicarea, managementul, marketingul*. Fiecare disciplină donatoare oferă prin intermediul cercetărilor pedagogice date utilizabile în contextul situațiilor educative.

Terminologia științelor educației manifestă permeabilitate imensă față de împrumut (și/sau calc semantic), vocație internațională și mobilitate cantitativă obținută aproape integral prin împrumut, totodată, se

distinge prin relații de polisemie, sinonimie, antonimie, hiperonimie. Diversitatea de termeni – generată de traduceri – reprezintă o caracteristică a limbajului pedagogic actual, pe de o parte; pe de altă parte, fluctuațiile terminologice constituie și o caracteristică a unui limbaj dinamic, în plină dezvoltare și formare continuă.

Referințe:

1. ȘTEFAN, M. *Lexicon pedagogic*. București: Aramis Print, 2006, 384 p. ISBN: 973-679-303-6.
2. UNESCO *Thesaurus*. Disponibil: <https://vocabularyserver.com/unesco/en/index.php?tema=1&/education>
3. MINDER, M. *Didactica funcțională. Obiective, strategii, evaluare*. Chișinău: Cartier, 2003, 360 p. ISBN 9975-79-39-1.
4. ORȚAN, F. *De la pedagogie la științele educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007, 224 p. ISBN 978-973-30-1879-7.
5. DRUȚĂ, I., POPA, V. *Dificultăți de echivalare a unor termeni în discursul didactic actual*. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Burturca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 85-89, 384 p. ISBN 978-973-197-063-9.

Date despre autor:

Inga DRUȚĂ, doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător, cercetător științific principal la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

E-mail: idruta@yahoo.fr

ORCID: 0000-0002-6180-653

Prezentat la 12. 12. 2023